

Spis treści

Wstęp

MAREK M. DZIEKAN 9

APOLONIA AMBROZIAK, MAGDALENA LEWICKA

Literacki obraz Libanu w kontekście problematyki wolności
w powieści *Le roman de Beyrouth* Alexandre'a Najjara 13

NINA BUDZISZEWSKA

Anugita o wyzwoleniu 32

MAREK M. DZIEKAN

Koncepcja wolności Muḥammada as-Sulaymānīego (1869–1926)
na tle marokańskiej refleksji politycznej epoki 40

RENATA GADAMSKA-SERAFIN

Obraz wojny kaukaskiej i niewoli rosyjsko-czeczeńskiej
w prozie wspomnieniowej polskiego zesłańca Karola Kalinowskiego 52

SEBASTIAN GADOMSKI

Droga do wolności – dramaturgia egipska wobec rewolucji 2011 roku 74

EWA GÓRCKA

Kultura Wschodu jako doświadczenie wolności w *Purezento* Joanny Bator ... 87

MARCIN GRODZKI

Claude Gilliot i badania nad Koranem jako tekstem literackim 98

ZOFIA JAKUBÓW

Poszukiwanie wolności w kulturze wolnego rynku:

Xu Zechen jako chiński pisarz środkowego pokolenia 108

DANIEL KALINOWSKI

Dwie drogi do buddyjskiej wolności

(Jack Kerouac, Janwillem van de Wetering) 122

DOROTA KARWACKA-PASTOR

Między wolnością a niewolą. Sytuacja bogatych kobiet

w krajach muzułmańskich w twórczości Vittorii Alliata di Villafranca 136

MAGDALENA KUBAREK

Pięć wizji kobiecego zniewolenia w dramacie *Klatka Ğumāny Ḥaddād* 146

MICHAŁ KURAN

Obraz niewoli turecko-tatarskiej w literaturze polskiej

drugiej połowy XVI i początku XVII wieku – propaganda i stereotypy 157

EWA MACHUT-MENDECKA

Język wolności w prozie arabskiej 171

ROMAN MARCINKOWSKI

Sługa kananejski w świetle wybranych tekstów literatury rabinicznej 183

Indeks 207

Table of Contents

Foreword

MAREK M. DZIEKAN	9
------------------------	---

APOLONIA AMBROZIAK, MAGDALENA LEWICKA

The Literary Image of Lebanon in the Context of the Problem of Freedom in the Novel <i>Le roman de Beyrouth</i> by Alexandre Najjar	13
--	----

NINA BUDZISZEWSKA

<i>The Anugita</i> on Final Liberation	32
--	----

MAREK M. DZIEKAN

Muḥammad as-Sulaymānī's (1869–1926) Concept of Freedom against the Background of Moroccan Political Reflection of the Era	40
--	----

RENATA GADAMSKA-SERAFIN

The Image of the Caucasian War and the Russian-Chechenian Captivity in the Remembrance Prose of the Polish Exile Karol Kalinowski	52
--	----

SEBASTIAN GADOMSKI

A Way to Freedom – The Revolution of 2011 in Egyptian Dramaturgy	74
--	----

EWA GÓRECKA

Eastern Culture as an Experience of Freedom in Joanna Bator's <i>Purezento</i> ...	87
--	----

MARCIN GRODZKI

Claude Gillot and the Qur'an as a Literary Text 98

ZOFIA JAKUBÓW

Search for Freedom in the Culture of the Free Market:
Xu Zechen as a Writer of the Chinese Middle Generation 108

DANIEL KALINOWSKI

Two Ways to Buddhist Freedom
(Jack Kerouac, Janwill van de Wetering) 122

DOROTA KARWACKA-PASTOR

Between Freedom and Enslavement: The Situation of Rich Women
in Muslim Countries in the Works of Vittoria Alliata di Villafranca 136

MAGDALENA KUBAREK

Five Visions of Women's Oppression in the Drama *The Cage*
by Ġumāna Ḥaddād 146

MICHAŁ KURAN

The Image of Turkish-Tatar Slavery in the Polish Literature
of the Second Half of the 16th and at the Beginning of 17th Century.
Propaganda and Stereotypes 157

EWA MACHUT-MENDECKA

Language of Freedom in Arab Prose 171

ROMAN MARCINKOWSKI

The Canaanite Servant in the Light of Chosen Rabbinic Writings 183

Index 207

MAREK M. DZIEKAN

Wstęp

Od zniewolenia do wolności do zniewolenia. Kilka uwag o czymś, co nie istnieje

Książka oddawana do rąk Czytelników próbuje stawiać pytania o kwestię traktowaną współcześnie jako podstawowa dla każdego człowieka: wolność. Celowo piszę o stawianiu pytania, bo odpowiedzi o wolność nikt jeszcze nie wymyślił. Wprawdzie od tysięcy lat filozofowie, pisarze i politycy we wszystkich kulturach pytają o wolność, a niektórym nawet wydaje się, że znaleźli odpowiedź, czym ona rzeczywiście jest, to w rzeczywistości kwestia pozostaje cały czas otwarta. Wprawdzie „Wikipedia” wie, że wolność to „brak przymusu, możliwość działania zgodnie z własną wolą. Sytuacja, w której można dokonywać wyborów spośród wszystkich dostępnych opcji”, ale nie jestem pewien, czy należy jej wierzyć z ufnością ucznia szkoły podstawowej.

Wolność, ten „fundament, który nie funduje” naszej nowoczesności, jak to ujęła Ágnes Heller (nie funduje głównie dlatego, że nie ma ona jednolitej definicji), łączy wszystkich ludzi, ale także dzieli. Dzieje się to głównie w momencie styku rozmaitych kultur, z których każda niesie ze sobą odmienny system wartości, z braku innej możliwości nazywanych pozornie podobnie na poziomie leksemu (każdy język ma słowo, które po polsku oddajemy jako „wolność”, a po angielsku „freedom”), ale nie na poziomie idei – bo to często niemożliwe, o czym przekonują nas zawarte w książce opracowania. Jak dobitnie poucza lektura książki, do dychotomicznego zestawienia – wolność i zniewolenie – należałoby dodać anachroniczne już nieco dzisiaj, ale, jak się okazuje, nie do końca – niewolnictwo. Wolność może być dobrem, ale też swego rodzaju przekleństwem, jak wskazuje

cytowana wyżej filozofka: „Wolność to inna nazwa przekleństwa. Ale wolność to również nieskończone możliwości. Nieskończoność jest nicością, ponieważ jest wolnością. Przekleństwo i możliwości są takie same.”

Książka niniejsza koncentruje się na różnych formach przejawiania się wolności przede wszystkim w kulturach Azji i Afryki. Podkreślam owo „prede wszystkim”, ponieważ niektóre teksty sięgają do metodologii komparatystycznej, ewentualnie do obszaru studiów postkolonialnych, ukazując obraz świata Wschodu z punktu widzenia przedstawicieli kultury i cywilizacji zachodniej. Prezentowane są rozmaite manifestacje refleksji o wolności w kontekście literackim i kulturowym, z pominięciem bezpośrednich rozważań politycznych, choć oczywiście to między innymi polityka, wpływając na literaturę, kształtuje ujęcie artystyczne wolności. A zatem wyziera ona złośliwie spod okładek książek i nie pozwala o sobie zapomnieć. Tym bardziej, że przecież historia, której konteksty pojawiają się w wielu tekstach tej książki, wtedy, kiedy się działa, była polityką...

Książka jest zatem interesującą prezentacją refleksji na temat wolności w rozmaitych kulturach, czasem w zestawieniu z pojmowaniem jej przez świat zachodni. Lektura to bardzo pouczająca. Okazuje się bowiem, po pierwsze, że wolność nie zawsze znaczy to samo. I odnosi się to zarówno do przecięcia się myśli zachodniej ze wschodnią, jak i styku refleksji wolnościowej w rozmaitych krajach i kulturach tzw. „Orientu”. Jak bowiem wiadomo, jednolity „Orient” nie istnieje, a niniejsza książka ukazuje to bardzo wyraźnie. Mając na myśli skomplikowane związki pomiędzy Zachodem a Orientem wpisałem w tytuł tego wstępu owo zapętlenie: „Od zniewolenia do wolności do zniewolenia”. Trzeba bowiem pamiętać, że niemal zawsze wolność jednych okupiona jest zniewoleniem innych. Jestem przekonany, że we współczesnym świecie, tak jak to było od zarania ludzkości, nie ma wolności jednych bez zniewolenia innych. Z wielkim wysiłkiem usiłujemy to wypchnąć ze świadomości. Intelktualiści wielkim wysiłkiem mózgow próbują naukowo uzasadnić, że tak być nie musi, ale rzeczywistość skrzeczy. I na Wschodzie i na Zachodzie. W ramach kultur zachodnich i wschodnich, jak i w kontaktach między nimi. To po prostu efekt dialektyki kontaktów międzycywilizacyjnych. Owładnięci naszym poczuciem wolności z brawurą wyruszamy niejednokrotnie na wojny (sic!) żeby na lufach czołgów dać innym wolność, taką, jak ją rozumiemy, jak naucza nas „Wikipedia”. I dziwimy się, że tamci nie chcą naszego daru. Albo, że nie bardzo wiedzą, co z tą zabawką zrobić...

Lektura zawartych w tej książce opracowań ukazuje także inny aspekt naukowego badania wolności, ale chyba można zaryzykować stwierdzenie, że także historii idei w ogólności: w jak rozmaity sposób można z punktu widzenia metodologii potraktować kwestie wolności i zniewolenia, jak wielu aspektów ludzkiej natury i kultury sięgają te dwa pojęcia, przenikające kulturę na wskroś. Każdy z aspektów ludzkiej działalności intelektualnej ukazuje wolność ze swojego punktu widzenia i potrafi do jej zrozumienia dodać coś nowego. A zatem spojrzenie nie

tylko międzykulturowe z jego bolesnymi sprzecznościami, ale także, mniej bolesne, za to równie odkrywczym, spojrzenie interdyscyplinarne i transdyscyplinarne, konieczne w przypadku badań orientalistycznych. W tytule książki pojawia się bowiem słowo „literatura”, nie do końca jednoznaczne w dziejach niektórych przynajmniej kultur pozaeuropejskich, gdzie na pewnych etapach rozwojowych wcale nie musiało dojść do wyraźnego rozdzielenia tego, co jest literaturą w naszym pojęciu, a zatem przede wszystkim fikcją, od tego, co w naszych koncepcjach badawczych nie mieści się w ramach wyznaczonych dla literatury, wchodząc w zakres opisu rzeczywistości.

W swojej mowie noblowskiej Olga Tokarczuk stwierdziła: „Fikcja straciła zaufanie czytelników, odkąd kłamstwo stało się niebezpieczną bronią masowego rażenia, nawet jeśli wciąż pozostaje prymitywnym narzędziem. Nader często spotykam się z tym pełnym niedowierzania pytaniem: ‘Czy to prawda, co pani napisała?’ Za każdym razem mam wtedy wrażenie, że wieszczę ono koniec literatury.”

Choć zgadzam się z pisarką, że kłamstwo, jakie nas otacza osiągnęło niespotykany do tej pory zakres, to jednak nie zgodzę się z wnioskiem pisarki, że taka sytuacja doprowadzi do zaniku literatury. Literatura to nie tylko fikcja. Zachłystnięci naszą wolnością, przenosimy nasze kategorie na wszystkie kultury (bo przecież nasza jest „uniwersalna”), narzucając im, co mają traktować jako „literaturę fikcji” a co jako literaturę „non-fiction”. Ale zapominamy w tym ferworze wolności, że zniewalamy inne kultury, które mogą na opozycję fiction/non-fiction patrzeć całkiem odmiennie. A czasem nawet jej nie dostrzegać... Bo nie wszyscy na Ziemi tak samo odczuwają granice pomiędzy rzeczywistością a nierzeczywistością, rzeczywistością a wiarą, prawdą a ułudą. Nie narzucajmy światu naszej wolności. To nasza wolność – np. przez wielu autorów z kręgu arabsko-muzułmańskiego do dziś nazywana „wolnością zachodnią”. Po prostu: dajmy innym wolność, nie zniewalajmy ich naszymi szufladkami intelektualnymi. To NASZE szufladki...

Niniejsza książka obejmuje 14 artykułów, podejmujących rozmaite aspekty traktowania wolności w cywilizacjach: arabsko-muzułmańskiej, indyjskiej, japońskiej, chińskiej, tureckiej i judaistycznej, zarówno dawnej, jak i współczesnej. Jest mowa o wolności prawnej, politycznej, plemiennej, wolności słowa i wolności kobiet. Widać tu wyraźną walkę pomiędzy pojmowaniem owej „zachodniej wolności” a wolności w pojęciu tamtych kultur. Fakt, że teksty te w większości napisane zostały przez orientalistów, wychowanych i wykształconych w określonych warunkach kulturowych, sprawia, że przedstawienia te mają charakter względny. Musimy o kulturach Wschodu mówić, posługując się naszym, zachodnim aparatem naukowym, co już samo w sobie jest pierwszym krokiem do zniekształcenia (zniewolenia?) oryginalnej myśli indyjskiej, arabskiej czy chińskiej. Ale musimy pamiętać, że nie mamy innego wyjścia. Musimy takie próby podejmować, znając głębokie konteksty kulturowe, bo koniec końców znajdują się tacy, którzy zechcą

zrobić to na własną rękę, nie mając nie tyle narzędzi, co świadomości ich niedoskonałości i świadomości tego, na ile, stosując naszą metodologię, zniekształcamy myśl Wschodu, zniewalając go (i ją) metodologicznie, a przez to tworząc światy alternatywne, światy, które istnieją tylko na kartach bardzo naukowym językiem napisanych artykułów i książek.

Z tego powodu uważam, że niniejsza książka ma ogromną wartość. O wolności – człowieka, myślenia, mediów itp. mówią dziś wszyscy. Konieczna jest więc w tym dyskursie i nasza orientalistyczna cegielka. Może ktoś ją zauważy w tym ogromnym murze-dyskursie, budowanym niby po to, aby łączyć. A przecież mury zwykle dzielą. Warto o tym pamiętać.